

## **УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕРЕВІРКИ Й ОЦІНКИ ЗНАНЬ УЧНІВ**

*Для улучшения качества знаний учащихся, нужно усовершенствовать контроль и оценку знаний. Эта статья посвящена вопросам содержания контроля /что проверять/ и критериев оценивания /как оценивать/, а также проблемам сути*

контроля и оценки знаний, учета успеваемости, уровня знаний учащихся. Особое внимание автор уделяет творческому использованию усвоенных знаний.

*To increase the quality of pupils' knowledge we must improve the control and appraisal of learning this knowledge. The article deals with the questions of content of control and the criterias of appraisal as well as the problems of the main point of control and appraisal, the accounting of results, the standard of knowledge. Creative using of acguired knowledge are stressed by the author.*

Необхідність удосконалення перевірки й оцінки знань, умінь і навичок зумовлена рядом факторів.

Як відомо, за останнє десятиріччя школа перейшла на новий зміст освіти. Характерним для цього переходу є наближення змісту навчального матеріалу до положень сучасної науки. Дослідження показують, що сучасний зміст освіти значною мірою вплинув на якість знань учнів. У зв'язку з цим потрібно перевірити способи трактування істотно поновлених і зовсім нових компонентів знань, орієнтуючись при цьому на саму їх сутність, щоб приділяти увагу якості знань школярів.

Новий зміст освіти сприяє створенню необхідних передумов для розвитку школярів /у першу чергу розумового, що є основою становлення творчої діяльності учнів, їх пізнавальної самостійності, вміння систематично вчитися тощо/. Розумово розвивати учнів – це означає формувати в них уміння впевнено виконувати мислительні операції: порівняння, виділення головного, аналіз і синтез, узагальнення й конкретизація, класифікація, встановлення причинно-наслідкових, функціональних зв'язків та ін. Висуваючи вимогу до посилення розумового розвитку учнів, слід виявляти, якою мірою вони "просунулися" в цьому напрямі. Одним із засобів характеристики такого просування може бути певна система показників розумового розвитку школярів, яка повинна бути складовим компонентом критеріїв та норм оцінок. Отже, традиційно сформована ця система потребує деякого уточнення.

У сучасній педагогічній теорії і практиці намітилася тенденція розробки методів і засобів навчання, які відповідали б новому змісту освіти, вимогам життя, максимально сприяли б загальному розвитку учнів у процесі навчання. Це насамперед

методи проблемного навчання, аналогії, моделювання, метод системного підходу та ін. Тому одним з важливих напрямів удосконалення перевірки й оцінки знань, умінь і навичок є приведення перевірконо-оцінної діяльності в найбільшу відповідність із сучасними методами навчання.

Проблема удосконалення перевірки й оцінки знань, умінь і навичок учнів досить широка, вона охоплює ряд аспектів: удосконалення змісту перевірки, її організаційних форм, методів; удосконалення системи критеріїв оцінки

У цій статті зроблено спробу розкрити сутність контролю, перевірки й оцінки знань, визначити зміст перевірки /що перевіряти/ та критерії оцінки /як оцінювати знання в сучасній школі/.

Що ж слід розуміти під поняттям “контроль”, “перевірка”, “облік” та “оцінка” знань, умінь і навичок учнів?

Одним з компонентів процесу навчання є керівна діяльність учителя, його керування процесом навчально-пізнавальної діяльності учнів. Щоб керування було ефективним, потрібний зворотний зв'язок: викладаючи навчальний матеріал, учитель повинен знати, на якому рівні і як ці знання засвоюються учнями. Цей зворотний зв'язок здійснюється в процесі контролю й перевірки знань, умінь і навичок учнів.

Контроль означає виявлення, вимірювання та оцінювання знань учнів. Виявлення і вимірювання є перевіркою. Отже, перевірка – складовий компонент контролю, основною дидактичною функцією якої є забезпечення зворотного зв'язку в навчальній діяльності вчителя й учнів, здобування вчителем об'єктивної інформації про засвоєння учнями знань, про набуття ними умінь і навичок, своєчасне виявлення недоліків у навчанні та прогалин у знаннях. Перевірка має на меті не тільки встановити рівень і якість фактичних знань, умінь та навичок, а й якість учбової роботи учня. Тільки тоді, коли з'ясування недоліків у знаннях учнів пов'язане з виявленням недоліків у способах і організації їх учіння, можливо досягти подолання помилок і недоліків у засвоєнні знань, умінь та навичок.

Крім перевірки, контроль включає оцінювання /як процес/ і оцінку /як результат перевірки/. Він /контроль/ тісно пов'язаний із систематичним спостереженням учителя за процесом учіння на всіх етапах навчання: під час засвоєння нового матеріалу, його закріплення, повторення і застосування під час систематизації та узагальнення. Контроль може бути окремою ланкою навчально-виховного процесу і здійснюватись відповідно до принципів

навчання. Він повинен бути науково обгрунтованим, систематичним і послідовним, забезпечувати свідомість і активність учнів у навчанні, бути доступним, сприяти формуванню стійких і міцних знань, умінь і навичок.

Облік успішності – це частина педагогічного контролю за роботою і поведінкою учня, ставленням його до учіння, виконанням вимог учителя тощо. Обліковувати певну роботу означає спостерігати за нею, фіксувати переваги й недоліки з метою визначення способів її удосконалення. Облік успішності в педагогіці забезпечує систематичне поновлення інформації про неї, яку дають оцінки у класних журналах, щоденниках, зошитах.

Основою для оцінювання успішності учня є підсумки контролю, причому під час перевірки знань враховуються як кількісні, так і якісні показники роботи учня, тобто педагогічне оцінювання включає власне оцінку /бал/ і оцінне судження – коротку характеристику роботи учня.

Під оцінкою розуміють систему певних показників, що відображають наявні знання й уміння учня. Математичною мовою оцінку можна визначити відношенням між засвоєними знаннями й умінням і тими, що їх потрібно засвоїти. Вона характеризує рівень і якість оволодіння учнями знаннями, уміннями та навичками відповідно до вимог навчальних програм.

Рівень оволодіння знаннями відповідно до вимог навчальних програм є основним критерієм засвоєння знань. Проте педагогічна оцінка відображає не тільки рівень засвоєння знань. Її функції більш складні й різноманітні. Педагогічна оцінка сприяє формуванню позитивних мотивів учня. Шкільна оцінка є важливим інструментом впливу на особистість. Вона використовується як виховний засіб, стимулює самостійність, організованість, сумлінність, дисциплінованість учнів, привчає їх відповідально ставитися до вимог учителя. На основі оцінки у школярів створюється адекватна самооцінка, критичне ставлення до своїх успіхів.

Значущість оцінки та різноманітність її функцій вимагає пошуку таких показників, які відображали б усі сторони учбової діяльності учнів і забезпечували їх виявлення. З цього погляду нині діюча система оцінювання знань потребує перегляду з метою підвищення її діагностичної вагомості та об'єктивності, з метою подолання її формального характеру.

Одним з важливих показників, як уже зазначалося, є рівень засвоєних знань. Знання можуть бути засвоєні учнями на трьох

рівнях: репродуктивному, коли знання учнів виступають як усвідомлено сприйнята, зафіксована в пам'яті і, якщо треба, відтворена об'єктивна інформація про об'єкти дійсності; реконструктивному, що характеризує готовність і вміння учнів застосовувати ці знання в стандартних або варіативних умовах; творчому, який визначає готовність і вміння учнів продуктивно застосовувати здобуті фактичні знання і способи дій у нетипових, змінених /нестандартних/ ситуаціях.

Оволодіння певним запасом знань, уміння відтворити їх у потрібний момент /тобто засвоєння їх на репродуктивному рівні/ є важливим показником засвоєння знань і певною мірою характеризує успішність учня. Проте слід не тільки нагромаджувати знання, а й уміти їх самостійно добувати і застосовувати. Застосування ж знань може мати і репродуктивний, і творчий характер залежно від рівня розумового розвитку учня. Показником розумового розвитку учня є володіння ним не тільки знаннями, а й прийомами учбової діяльності, мислительними операціями. Аналіз експериментальних занять показує, що при порівняно однаковому запасі знань учні виявляють різний рівень оволодіння прийомами учбової роботи. Не існує прямої залежності між обсягом засвоєних знань і рівнем оволодіння основними інтелектуальними операціями. Одні учні можуть застосовувати знання тільки в умовах, максимально наближених до тих, у яких ці знання здобуто, тобто за зразком або у варіативних умовах /засвоєння знань на реконструктивному рівні/. Інші ж самостійно знаходять нові способи використання знань у нетипових, нестандартних умовах, тобто засвоюють знання на творчому рівні. Творче застосування знань – один з показників повноцінного їх засвоєння. При цьому широта, самостійність і продуктивність застосування знань /перенесення їх на розв'язування складніших мислительних завдань/ визначають рівень розвитку учнів. У процесі перевірки учитель повинен виявити й оцінити не тільки те, якими конкретними знаннями, уміннями та навичками оволодів учень, а й які прийоми розумової діяльності він застосував, наскільки вони раціональні, продуктивні. Отже, предметом перевірки є фактичні знання учнів, їх пошукові уміння, пізнавальна активність.

Охарактеризовані вище рівні засвоєння знань зумовлені наявністю певних параметрів /якостей/ знань. До якостей знань відносять їх повноту, глибину, систематичність, системність, оперативність, гнучкість, конкретність, узагальненість, міцність.

Повнота знань визначається кількістю всіх елементів знань про виучуваний об'єкт, які передбачаються навчальною програмою. Глибина знань характеризує усвідомлені учнем істотні зв'язки в знаннях, що співвідносяться. Оперативність знань передбачає вміння учнем використати їх у стандартних /однотипних/ ситуаціях, а гнучкість – знаходити варіативні способи застосування знань у змінених умовах. Конкретність і узагальненість розкриваються в конкретних проявах узагальненого знання та в підведенні конкретного знання під узагальнене.

Систематичність і системність, хоч і однокорінні слова, проте характеризують різні аспекти знань учнів. Систематичність знань передбачає засвоєння учнем навчального матеріалу в його логічній послідовності і наступності, а системність – усвідомлення учнем певних об'єктів пізнання в цілому з усіма його елементами і взаємозв'язками між ними.

Розуміння учнем зв'язків і способів здобування знань, уміння їх доводити, розуміння принципу дії зв'язків і механізмів їх становлення свідчать про усвідомлене засвоєння знань.

Слід зазначити, що перелічені якості не існують ізольовано. Між ними завжди існує певний зв'язок, кожна з якостей надає знанням окремих рис, що доповнюють одна одну.

Так, на оперативність знань впливає їх повнота і глибина, бо чим більше фактичних знань і зв'язків між ними засвоїв учень, тим більше ситуацій для їх застосування. Щоб знання могли творчо використовуватися, необхідно виробити в учня вміння, які продуктивно застосовувалися б у процесі пошуку різних варіантів розв'язування проблеми і характеризували гнучкість мислення школяра.

Міцність знань забезпечується їх оперативністю і систематичністю. Чим частіше учень оперує знаннями, тим вони міцніші. На оперативність і гнучкість знань впливають конкретність, узагальненість та системність. Отже, якості знань взаємопов'язані і становлять систему; відсутність хоча б однієї з них призводить до неповноцінності засвоєних знань. Вимоги до критеріїв педагогічного оцінювання і повинні виходити з вище розглянутої системи якостей знань.

Це означає, що при оцінюванні слід враховувати науковий рівень, повноту, глибину, системність, узагальненість засвоєних знань, наскільки міцно і свідомо засвоїв їх учень, чи правильно, точно і логічно формулює він висновки й узагальнення, яке вміння застосовувати знання на практиці виявляє при цьому. Тому існуюча



п'ятибальна шкала вимірювання шкільної успішності має бути доповнена змістовими характеристиками з врахуванням як рівней засвоєння знань, так і їхніх якісних характеристик. Це сприятиме об'єктивнішому оцінюванню знань учнів у сучасних умовах навчання.

Звичайно, для кожного навчального предмета існують свої конкретні критерії оцінки, які ґрунтуються на врахуванні і відображенні його змісту і специфіки. Наше ж завдання полягало у визначенні загальнодидактичних характеристик системи оцінювання знань учнів.

Оцінка "5" /відмінно/ є найвищим балом. Вона виставляється учневі за повну, правильну і детально обґрунтовану відповідь, що інтерпретується в письмовій або усній мові. Повною відповіддю вважається та, в якій учень теоретично правильно і логічно висвітлив питання, повно й глибоко використовуючи при цьому відомі йому фактичні знання та виявляючи вміння самостійно виконувати порівняння, аналізувати вивчені положення, робити висновки і узагальнення з чітким їх формулюванням, застосовувати засвоєні способи дій у нових ситуаціях залежно від їх видів – типових, варіативних чи нестандартних.

Оцінку "4" /добре/ виставляють учневі за правильну відповідь, з якої видно, що учень розуміє теоретичний матеріал і володіє вміннями і навичками самостійної навчально-пізнавальної діяльності, допускаючи при цьому деякі неістотні недоліки.

Оцінка "3" /задовільно/ - показник задовільної успішності. Вона свідчить про те, що знання учня мають розрізнений фрагментарний характер, що він /учень/ здатний відтворити певну суму фактичних знань та застосувати засвоєні способи дій у стандартних умовах, за зразком.

Оцінка "2" /погано/ виставляється учневі за неправильну відповідь, яка не відповідає змісту вивченого матеріалу і свідчить про нерозуміння учнем його основних положень.

Оцінка "1" /дуже погано/ виставляється учневі у випадку цілком незадовільних або ж зовсім відсутніх у нього знань.

Така конкретизована характеристика системи оцінювання, на наш погляд, допоможе вчителю в об'єктивному оцінюванні знань і умінь учнів.